

Сергій Адамович

Знищення російськими військами міста Маріуполь зі свідчень внутрішньо переміщених осіб та відкритих джерел

Sergii Adamovych

The destruction of the city of Mariupol by Russian troops from the testimonies of internally displaced persons and open sources

Summary

In this article the author analyzed the process of capture of the city of Mariupol by Russian troops in the beginning of full-scale military invasion in the year of 2022 based on the testimonies of internally displaced persons. The author claims that Russians had a goal not only to capture Mariupol but also to show demonstrative massacre of its inhabitants as those who refused to accept pro-russian orientation in 2014. For this, Russians widely applied shelling of civilian infrastructure, deprived people of sources of food, water and medicine. Russians applied towards inhabitants of the city illegal detentions, tortures, filtration measures, deprivation of property, they mocked their dignity. In order to be prosecuted it was enough for the inhabitants of Mariupol to have at least a little bit of Ukrainian self-identification. Mentioned testimonies of inhabitants of Mariupol in this article allow to claim according to Rome Statute of International Criminal Court that actions of Russian troops and occupation administration were aimed at genocide against Ukrainians.

Keywords: testimonies of war crimes of Russians, the destruction of Mariupol, genocide against Ukrainians, war aggression of Russians, shelling of civilian infrastructure, filtration camps, criminal prosecution.

Після Другої світової війни у різних регіонах земної кулі було зафіксовано понад 250 збройних конфліктів, але вони переважно були збройними конфліктами внутрішнього характеру¹. Натомість Російська Федерація у 2014 році в результаті анексії Криму і розгортання війни на українському Донбасі зруйнувала всі існуючі міжнародно-правові механізми зі збереження миру в світі, а в 2022 році розгорнула небачене за масштабами з часів Другої світової війни кровопролитне вторгнення в Україну.

Зазначимо, що до військової агресії в Україні російські військові відзначилися здійсненням воєнних злочинів у кампаніях

¹ Віктор Базов, *Воєнні злочини: Навч. посібник*, Київ 2008, с. 3.

в Чечні, Грузії, Сирії. Так, значною мірою наслідком участі армії Російської Федерації у громадянській війні в Сирії стало те, що станом на січень 2017 року з Сирії було бл. 5 млн біженців, 6,3 млн внутрішньо переміщених осіб, 13,5 млн сирійців потребували гуманітарної допомоги, а за оцінками, кількість загиблих унаслідок війни становила 500 тис.²

Маріуполь Донецької області зіштовхнувся з російською військовою агресією серйозно ще у січні 2015 року. 24 січня російські військові разом із підконтрольними Росії бойовиками здійснили серію артилерійських обстрілів житлових кварталів Маріуполя. Тоді загинула 31 людина, а постраждалих було понад 100 осіб³. Натомість процвітаюче місто, що не здалося росіянам, стало однією з основних цілей для знищення росіянами на початку широкомасштабної війни у 2022 році. Дії російських військових під керівництвом свого військово-політичного керівництва в Маріуполі вже дають підстави, на яких міжнародна спільнота може визнати Росію країною-терористом, а дії її військових на території України – злочинами проти людяності⁴.

«Моє місто повністю знищене», – сказала одна з біженок із міста. Уже 24 лютого 2022 року було обстріляно житловий район «Північний», а також аеродром⁵. У перші дні війни мешканці міста ще виходили на роботу. А далі авіабомби скидали на місто, обстрілювали реактивними системами залпового вогню, артилерією..., у ньому була гуманітарна катастрофа (без води, газу, світла, зв'язку). Електрика була відключена 24 лютого 2022 року, вода – з 28 лютого, газ відключили 1 березня 2022 року⁶.

² Christina Steenkamp, *The Crime-Conflict Nexus and the Civil War in Syria. Stability*, «International Journal of Security and Development» 2017, no. 6 (1), p. 11.

³ <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-mariupol-obstril-rokovyny/31670318.html> [доступ 3.08.2023].

⁴ Sergii Adamovych, Yurii Mykutyin, Lidiya Prystach, Natalia Savetchuk, Ihor Kozych, *Prospects for Punishing Citizens of the Russian Federation for War Crimes in Ukraine in 2014–2*, «Pakistan Journal of Criminology» 2023, vol. 15, no. 2, p. 238.

⁵ Рапіна Ю., м. Маріуполь. Опитано свідка 31.03.2023. Архів Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника (Архів ННЮ ПНУ).

⁶ Проніна Є., м. Маріуполь. Опитано свідка 11.05.2022. Архів ННЮ ПНУ.

У будинках після обстрілів заживо горіли люди, росіяни витягували маріупольців із підвалів і насильно депортували до Росії, навіть не давали можливість взяти речі⁷. На лівому березі все було чорне, бо обстрілювали з моря⁸. Були випадки, коли в житловий будинок було 60 влучань снарядів⁹.

М. Лукіяничук зауважував, що «вогневі удари росіян були ніякі не точечні, а куди попало, туди попало...»¹⁰. І. Снабинська згадує, що в результаті влучання ракети в її будинок на вул. Шопена і його повного вигорання, «люди навіть не змогли зразу усвідомити, що з ними відбувається»¹¹. О. Головчак описує, що

бомбили за графіком. Росіяни бомбили просто житлові будинки. Люди гинули від бомбардувань прямо в підвалах. На дев'ятий день війни у підвалі будинку зайнялася пожежа, мешканці гасили її під час бомбардувань. Із кожним днем перерви між бомбардуваннями ставали все меншими¹².

Так звані вояки ДНР (Донецької народної республіки) цілеспрямовано закидали гранатами приватні будинки українських вояків¹³. У підвали, де перебували цивільні, росіяни заштовхували хімічну зброю, що викликала опіки дихальних шляхів¹⁴. Якщо на помешканнях не висіли білі тканини та не було написано «діти», то окупанти заходили в будинки і одразу стріляли¹⁵.

У деяких районах міста влада по п'ять разів переходила з рук у руки. Лівобережний район постраждав менше, найбільше – Приморський район, там не залишилося жодного вцілілого будинку¹⁶. У Маріуполі було зруйновано Кіровський, Центральний,

⁷ Пижова К., м. Маріуполь. Опитано свідка 8.02.2023. Архів ННЮ ПНУ.

⁸ Казіцка С., м. Маріуполь. Опитано свідка 8.02.2023. Архів ННЮ ПНУ.

⁹ Небиліченкова Я., м. Маріуполь. Опитано свідка 17.02.2023. Архів ННЮ ПНУ.

¹⁰ Лукіяничук М., м. Маріуполь. Опитано свідка 25.03.2022. Архів ННЮ ПНУ.

¹¹ Снабинська І., м. Маріуполь. Опитано свідка 18.11.2022. Архів ННЮ ПНУ.

¹² Головчак О., м. Маріуполь. Опитано свідка 12.05.2022. Архів ННЮ ПНУ.

¹³ Попова Н., м. Маріуполь. Опитано свідка 4.04.2022. Архів ННЮ ПНУ.

¹⁴ Небиліченкова Я., м. Маріуполь...

¹⁵ Циганкова Н., м. Маріуполь. Опитано свідка 6.05.2022. Архів ННЮ ПНУ.

¹⁶ Глоба О., м. Маріуполь. Опитано свідка 22.04.2022. Архів ННЮ ПНУ.

Східний, Іллічівський райони міста, знищено всі великі торговельні центри (Порт-Сіті, Епіцентр, Метро, ЦУМ)¹⁷. Ю. Куц згадує, що

у Порт-сіті був підвал, де катували людей. Кадирівці роздягали чоловіків, шукаючи татування... Моральний стан був дуже поганий. Кадирівці розстрілювали людей, які їм не подобалися¹⁸.

Як згадує Є. Богданова:

російські війська зайняли 2–3 поверхи будинку, бо «у вас очень хорошее расположение – далеко відно». Російський військовий говорить до сусіда-інваліда: «Ти мене не нравішся, жуєш много, ми тебя натренеруем, будеш з нами воевать»... Російські солдати фізично знущалися з сусіда¹⁹.

Міський голова Маріуполя зразу виїхав і керував віддалено. Як стверджують свідки

міська влада не сильно готувалася до війни. Ціни на хліб у перші дні зросли до 120 гривень за буханку. Торговий центр «Метро» закрили, а можна ж було роздати продукти людям (лише пізніше військові відкрили супермаркет і роздали їжу мешканцям). Спочатку все розкуповувалося, а за два дні і магазини, і аптеки закрилися²⁰. На оптовому ринку ще можна було купити трохи продуктів, але потім його теж розбомбили і було багато трупів²¹. У свою чергу гуманітарної допомоги майже не надходило²².

Але діти два дні ще онлайн вчилися, навколо вибухи, а дитина на коридорі в ноутбучі слухає вчительку. Це навчання притуплювало небезпеку і мабуть було неправильно²³.

¹⁷ Платошина М., м. Маріуполь. Опитано свідка 31.03.2022. Архів ННЮ ПНУ.

¹⁸ Куц Ю., м. Маріуполь. Опитано свідка 17.03.2023. Архів ННЮ ПНУ.

¹⁹ Богданова Є., м. Маріуполь. Опитано свідка 29.06.2023. Архів ННЮ ПНУ.

²⁰ Пижова К., м. Маріуполь...

²¹ Головчак О., м. Маріуполь...

²² Бабіч В., м. Маріуполь. Опитано свідка 31.03.2023. Архів ННЮ ПНУ.

²³ Пижова К., м. Маріуполь...

Люди готували на вогнищах, чоловіки ловили голубів. Ті, кому вдалося виїхати з міста повідомляли тим, що залишилися, щоб вони зламували їхні квартири і забирали їжу, яка збереглася. Червоний Хрест покинув місто, бійці Збройних Сил України роздавали людям їжу, іншої гуманітарки не було, а замість води топили сніг і з труб позливали всю рідину²⁴. У дворі М. Ченцова хлопець підігрівав на вулиці чай на вогні і в цей момент біля нього розірвався снаряд і той загинув²⁵. Поранених не пускали в лікарні, бо в них не було місця²⁶.

Люди були перелякані і розграбували всі магазини, щоб запаситися, навіть лампочки викручували. Не зрозуміло навіть розграбували навіть стоматологічну поліклініку і квітковий ринок²⁷. Були конкретні години, коли в місті було затишшя, і люди тоді ходили у супермаркет «Дзеркальний» на проспекті Будівельників, що працював, коли інші магазини вже були знищені²⁸. Проте 14 березня 2022 року почалися обстріли цього супермаркету. Як згадує Н. Яцура «всі почали втікати і Наталя бачила, як людям відривало ноги, руки»²⁹.

Мешканці сиділи в підвалах і під обстрілами вибігали за їжею. Були сім'ї навіть із місячними дітьми. Замість підлоги в підвалах була суцільна пилюка, ні туалету, ні їжі³⁰. Люди настільки звикали до темряви, що запам'ятовували кількість сходинок донизу. Через постійне перебування у підвалах малі діти хворіли. Але якимось себе займали, навіть у карти грали. Мертвих людей ховали прямо в дворах, бо не могли добратися до цвинтарів, а у пляшці залишали дані про вбитого. Важко було подати про себе інформацію, дізнатися про родичів, чи живі³¹. Як згадував О. Туманов:

²⁴ Караулова О., м. Маріуполь. Опитано свідка 24.03.2022. Архів ННЮ ПНУ.

²⁵ Ченцов М.О., м. Маріуполь. Опитано свідка 28.04.2022. Архів ННЮ ПНУ.

²⁶ Туманов О., м. Маріуполь. Опитано свідка 24.03.2022. Архів ННЮ ПНУ.

²⁷ Там само.

²⁸ <https://www.0629.com.ua/news/3540500/70-mln-evro-zbitkiv-so-zalisilos-vid-merezi-supermarketiv-zerkalniy-v-mariupoli> [доступ 21.04.2023].

²⁹ Яцура Н., м. Маріуполь. Опитано свідка 28.11.2022. Архів ННЮ ПНУ.

³⁰ Пижова К., м. Маріуполь...

³¹ Лукіянчук М., м. Маріуполь...

ховали людей біля під'їзду, трупи завернули і в ямку, п'ять хвилин на похорони, доки не має обстрілу³².

Хоронили людей у дворах, хрести самі робили³³. Є. Богданова згадує, що

мертвих людей замотували в одяг, щоб собаки не погризли, бо не було можливості поховати через обстріли³⁴.

Українське радіо, яке було єдиним зв'язком, блокувалося, працювало тільки радіо ДНР із закликами здаватися. Як згадує К. Пижова:

не було ніякої комунікації зі сторони влади міста, радіо в цілях економії вмикали лише під час новин. Кожен день був гіршим, рашисти цілеспрямовано позбавляли маріупольців зв'язку³⁵.

Одним із засобів боротьби ворога з містянами стала вода. На околицях шукали джерела, а центр міста опинився взагалі без води. Деколи допомагали підприємці: так власники магазину «Струмок» мали власний генератор, качали насосом джерельну воду і роздавали її людям³⁶. Пожежну станцію росіяни розбомбили, бо там була вода і вони туди кинули бомбу³⁷. Є свідчення, що людина йшла по воду, повернулася, а будинку вже не було³⁸. М. Ченцов згадує, що «вода була на вагу золота, її набирали з калюж»³⁹.

Солдати ДНР усіяко знущалися з мешканців міста: так родину Попових ставили на коліна, примусово вивозили жінок та дітей

³² Туманов О., м. Маріуполь...

³³ Куц Ю., м. Маріуполь...

³⁴ Богданова Є., м. Маріуполь...

³⁵ Пижова К., м. Маріуполь...

³⁶ Іванова О., м. Маріуполь. Опитано свідка 22.03.2022. Архів ННЮ ПНУ.

³⁷ Турська Наталія, м. Маріуполь. Опитано свідка 4.05.2022. Архів ННЮ ПНУ.

³⁸ Копачевська А., м. Маріуполь. Опитано свідка 17.05.2023. Архів ННЮ ПНУ.

³⁹ Ченцов М.О., м. Маріуполь...

на територію Російської Федерації⁴⁰. Росіяни активно займалися мародерством, як згадує Ю. Куц:

солдати РФ крали з магазинів речі. У школі № 63 стояли вкрадені холодильники, речі... Викрадали машини людей і розбивали на вул. Пилипа Орлика. В автошколі на проспекті Миру забрали та викрали машину російські воєнні. Чоловік, який був власником машини почав жалітися, що не дасть машини. Окупанти з погрозами таки забрали її⁴¹.

Дуже важко в цих страшних умовах було старшим і хворим людям. Показовою є доля Олександра Односума, який напередодні російського вторгнення пережив важку хірургічну операцію. Його з хворою дружиною перевезли волонтери в Драматичний театр, де було близько 1,3 тис. потребуючих допомоги людей. За день до російського авіаційного удару волонтерка порадила спуститися родині на перший поверх, бо там безпечніше. Це врятувало Односумам життя, бо 16 березня, попри те, що росіяни знали про наявність у театрі тільки цивільних, приміщення зазнало авіаудару. Загибло бл. 500 людей. Пана Олександра з дружиною оглушених витягнули з-під завалів волонтери, вони переночували в кафе «Нільсон», а далі під обстрілами добралися до Маріупольського технічного ліцею.

У ліцеї на вулиці Пушкінській у підвалі переховувалося від військових дій 45–50 осіб з 17 березня по 24 квітня 2022 року. Військові «Азову» допомагали людям. У важких умовах через нестачу ліків померло п'ять осіб. 24 квітня після важкого бою азовців із військами ДНР ліцей захопили війська ДНР, які чотири дні тримали людей без їжі та води. Двічі військовий ДНР спускався у підвал і кричав до Односума і інших: «вісім років нас убивали, тепер ми знищимо вас»⁴².

28 квітня 2022 року було годування людей на камери російських псевдожурналістів. Далі військові ДНР вивезли родину Односума разом з іншими цивільними у фільтраційний табір у с. Нікольське,

⁴⁰ Попова Н., м. Маріуполь...

⁴¹ Куц Ю., м. Маріуполь...

⁴² Односум О., м. Маріуполь. Опитано свідка 18.11.2022. Архів ННЮ ПНУ.

де через травму ноги свідок перебував 26 днів в госпіталі, куди звозили поранених військових ДНР, які там і помирали без належної допомоги. Фільтрацію Односум не проходив через поважний вік і наслідки хірургічної операції. Далі родину росіяни повезли в Ростовську область, а хотіли доправити в Тюмень чи Хабаровськ. Але Односумам удалося з Ростова виїхати в Макіївку, де вони жили в Будинку інваліда. Завдяки дочці родину за великі гроші вивезли через Ростов, Твер, Псков, країни Балтії, до Варшави, потім пан Олександр опинився у Львові, Івано-Франківську, Богородчанах. Як він каже, так і не залишився за кордоном, бо «Батьківщина є Батьківщина»⁴³.

Залишив свідчення про фільтрацію і виїзд через росію Ю. Куц:

Чекали поки пройдемо фільтрацію на вул. М. Курганова в м. Донецьку. Проходження фільтрації було обов'язковим. Роздягали в Донецьку, допитували про все, знущалися з голих жінок. Із Донецька виїхали з перевізником до Москви, потім повернули до Латвії, де теж проходили фільтрацію⁴⁴.

Про побут у Драмтеатрі згадує також К. Пижова:

Комендантом в приміщенні була художник з освітлення театру Євгенія Забогонська-Афендікова, яка багатьом людям допомогла. У приміщенні були й одинокі, був дідусь, що після операції потребував кисню і мучився. Діти, попри війну, все одно гралися, а дорослі боялися за них, бо вікна високі і могли осколки залетіти. Присутні розбирали стільці, щоб можна було на них спати, довжелезними були черги на отримання води. Піднімав усім настрій чоловік із папужкою, що давав дітям погратися з пташкою і цим підтримував їм настрій. Військові приїжджали лише раз – знімали відео, що багато цивільних, і привезли допомогу. 10 чи 11 березня 2022 року біля Драмтеатру поранило жінку в стегно, комендант Євгенія з заступником коменданта забрали її в лікарню, але вже не було ліків і їй лише запхали в рану тампон. Поранили також

⁴³ Там само.

⁴⁴ Куц Ю., м. Маріуполь...

біля Драмтеатру дівчину 16–18 років, що була волонтеркою, її теж забрали в лікарню.

К. Пижова також згадує, що був і перепис людей, якщо він зберігся, то можна встановити кількість жертв, що постраждали⁴⁵.

Місцем переховування маріупольців, які страждали від обстрілів стали також філармонія і Міський палац культури «Чайка». Територію біля цих закладів росіяни обстрілювали, незважаючи на наявність цивільних⁴⁶.

Окремою проблемою для маріупольців став виїзд із міста на контрольовану Україною територію. Спочатку люди чіплялися за думку: «Куди їхати, тут же робота?». Евакуація була і поїздами, але доки було світло⁴⁷. Пані Наталія розказує про втечу їхньої родини з міста:

пішком йшли, а потім попутками, бомби падали, а ми йшли (не було води, не було вибору, люди вмирили від обезводження). Всі виходили, йшли на страх, на удачу⁴⁸.

Під час евакуації люди гинули і зазнавали поранень. Є свідчення, що людина була поранена в сонну артерію осколком, її машину розбило і вона пішки йшла до Бердянська. Виїжджали люди і попри міни. А в селі Кам'янка біля підірваного мосту лежали останки людини і розбитий «ланос», що потрапив на міну⁴⁹.

Родина Іванових змогла виїхати лише через те, що інша сім'я мала автомобіль, але не мала водія. Під час виїзду аж на 22-х російських блокпостах дуже сильно перевіряли весь багаж, переглядали телефон і навіть видалені файли, лазили по запитах, у Фейсбукці. Якщо знаходили в телефоні фото військової техніки, то розстрілювали⁵⁰. Часто росіяни вимагали гроші на блокпостах від цивільних

⁴⁵ Пижова К., м. Маріуполь...

⁴⁶ Головачок О., м. Маріуполь...

⁴⁷ Пижова К., м. Маріуполь...

⁴⁸ Турська Наталія, м. Маріуполь...

⁴⁹ Пижова К., м. Маріуполь...

⁵⁰ Іванова О., м. Маріуполь...

осіб – «обдирали»⁵¹, забирали автомобілі. Родина Караулових виїжджала чотири доби, спочатку колони машин просто обстрілювали. Були і спекуляції, коли за вивіз із міста просили до 1,5 тис. американських доларів⁵². Натомість сім'я Туманових згадує, що на блокпостах злі і голодні вузькоочі і деенервіці

чоловіків роздягали, щоб подивитися татуювання, а при слові «Азов» трусилися, просили горілку, сигарети, солярку продавали⁵³.

У чоловіків шукали також потертості на шиї від автомата⁵⁴. Цікаво, що в деяких росіян на блокпостах навіть автоматів не було, лише гвинтівки⁵⁵.

Маріупольців, що евакуювалися з міста на контрольовану Україною територію залякували, що якщо вони не повернуться, то їхні житла будуть конфісковані⁵⁶. І дійсно, окупанти вцілілі квартири-пустки віддавали іншим, що були без житла⁵⁷.

У свою чергу, тим, що виїхали з міста не давали можливість заїхати назад із контрольованої Україною території⁵⁸. Попри це маріупольці зіштовхувалися з нерозумінням зі сторони родичів у Росії, ті їх далі перепитували, чи бачать вони, що місто обстрілює сам «Азов». «Росія – оце остання країна, куди я схочу поїхати, одна тільки ненависть залишилася», – стверджує М. Лукіянчук, от і все, чого добилися росіяни своїм «освобожденієм»⁵⁹. Однак і евакуація з міста не гарантувала спокій родинам, бо після виїзду їхня нервова система розгорталася як пружина і приводила до нових лихоліть. Так, родина пані Юлії виїхала через Росію до Португалії

⁵¹ Лукіянчук М., м. Маріуполь...

⁵² Караулова О., м. Маріуполь...

⁵³ Туманов О., м. Маріуполь...

⁵⁴ Казіцка С., м. Маріуполь...

⁵⁵ Крікля С., м. Маріуполь. Опитано свідка 8.02.2023. Архів ННЮ ПНУ.

⁵⁶ Глоба О., м. Маріуполь...

⁵⁷ Мельник Т., м. Маріуполь. Опитано свідка 19.04.2023. Архів ННЮ ПНУ.

⁵⁸ Богдановська Н., м. Маріуполь. Опитано свідка 29.03.2022. Архів ННЮ ПНУ.

⁵⁹ Лукіянчук М., м. Маріуполь...

(м. Томар), де через місяць чоловік свідка закінчив життя самогубством, бо не міг знайти роботу⁶⁰.

Натомість зі слів Л. Вандишевої рашисти після окупації навіть не намагалися відновлювати знищені райони, а доруйновували їх:

у Маріуполі знищено чотири квартали (район Морського бульвару, вул. Азовстальська, бульвар Меотиди). Бульдозери зносять усе під фундамент, натомість будують нові будинки для життя на сільськогосподарських землях за містом у районі Порт-Сіті. Дають компенсації за знищене майно, якщо ти там прописаний.

Натомість мешканців насильно заставляли ставати громадянами Росії:

рвуть українські паспорти, немає ніяких виплат з українським паспортом, заставляють брати російський, а український треба здати⁶¹.

Отже, російські війська на початку широкомасштабного військового вторгнення ставили собі за ціль не лише захоплення міста Маріуполь, а й показову розправу над його мешканцями як такими, що відмовилися від проросійської орієнтації під час початку гібридної війни Росії проти України у 2014 році. Задля цього росіяни широко застосовували невибіркові обстріли цивільної інфраструктури, позбавляли людей джерел харчування, води та медикаментів. До мешканців міста, що потрапили під контроль росіян, застосовували незаконне утримання в неволі, тортури, фільтраційні заходи, їх позбавляли власності, знуцалися над їхньою гідністю. Для переслідування достатньо було хоч якоїсь української національної самоідентифікації з боку маріупольців.

Згідно з трактуванням Римського статуту Міжнародного кримінального суду «геноцид» означає будь-яке з наступних діянь, що здійснюються з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку: а) вбивство членів такої групи; б) заповідання серйозних тілесних

⁶⁰ Юлія, м. Маріуполь. Опитано свідка 14.02.2023. Архів ННЮ ПНУ.

⁶¹ Вандишева Л., м. Харків. Опитано свідка 29.06.2023. Архів ННЮ ПНУ.

ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; в) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, які розраховані на повне чи часткове фізичне знищення її; г) заходи, розраховані на запобігання дітонародженням у середовищі такої групи; г) насильницька передача дітей із однієї людської групи до іншої⁶². Згідно з цим визначенням наведені вище свідчення мешканців Маріуполя дозволяють стверджувати, що дії російських військових та окупаційної адміністрації були спрямовані на геноцид українців. І треба пам'ятати, що ці злочини не підлягають давності, і, як показав досвід судового переслідування лідерів іракського владного режиму за воєнні злочини під час ірансько-іракської війни, покарання міжнародних злочинців відбудеться, незважаючи на терміни давності⁶³.

Відзначимо, що після отримання повного контролю над містом, росіяни проводять фіктивні заходи з відновлення інфраструктури і задля пропаганди вибірково допомагають місцевим мешканцям. Але на лояльне ставлення окупантів можуть розраховувати лише ті особи, хто пішов на співпрацю з окупаційною владою і погодився на російське громадянство. Доля репресованих росіянами мешканців окупованого Маріуполя є яскравим прикладом того, що російські війська масово вчиняють воєнні злочини, а державна політика цієї країни спрямована на знищення українців як нації, тобто підпадає під визначення геноциду. Безумовно, що міжнародна спільнота повинна домогтися притягнення винних до кримінальної відповідальності за воєнні злочини в Україні загалом і в м. Маріуполі зокрема, і для застосування реального покарання є достатньо кримінально-процесуальних механізмів.

Бібліографія

Нормативні акти

Римський статут міжнародного кримінального суду, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text/ [доступ 14.05.2022].

⁶² *Римський статут міжнародного кримінального суду*, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text/ [доступ 14.05.2022].

⁶³ Seyed Rasoul Ghorishi, Sabber Niavarani, Seyed Ghasem Zamani, *Non-applicability of Prescription to War Crimes during Iraq's War against Iran*, «Journal of Politics and Law» 2008, vol. 9 (5), p. 75.

Інтерв'ю

- Бабіч В., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 31.03.2023. Архів Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника.
- Богданова Є., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 29.06.2023. Архів ННЮ ПНУ.
- Богдановська Н., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 29.03.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Вандишева Л., м. Харків Харківської області. Опитано свідка 29.06.2023. Архів ННЮ ПНУ.
- Глоба О., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 22.04.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Головчак О., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 12.05.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Іванова О., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 22.03.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Казічка С., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 8.02.2023. Архів ННЮ ПНУ.
- Караулова О., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 24.03.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Копачевська А., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 17.05.2023. Архів ННЮ ПНУ.
- Крікля С., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 8.02.2023. Архів ННЮ ПНУ.
- Куц Ю., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 17.03.2023. Архів ННЮ ПНУ.
- Лукіяничук М., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 25.03.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Мельник Т., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 19.04.2023. Архів ННЮ ПНУ.
- Небиліченкова Я., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 17.02.2023. Архів ННЮ ПНУ.
- Односум О., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 18.11.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Пижова К., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 8.02.2023. Архів ННЮ ПНУ.
- Платошина М., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 31.03.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Попова Н., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 4.04.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Проніна Є., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 11.05.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Рапіна Ю., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 31.03.2023. Архів ННЮ ПНУ.

- Снабинська І., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 18.11.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Туманов О., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 24.03.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Турська Н., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 4.05.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Циганкова Н., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 6.05.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Ченцов М.О., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 28.04.2022. Архів ННЮ ПНУ.
- Юлія, м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 14.02.2023. Архів ННЮ ПНУ.
- Яцура Н., м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 28.11.2022. Архів ННЮ ПНУ.

Інтернет-джерела

- <https://www.0629.com.ua/news/3540500/70-mln-evro-zbitkiv-so-zalisilos-vid-merezi-supermarketiv-zerkalnij-v-mariupoli> [доступ 21.04.2023].
- <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovyua-mariupol-obstril-rokovyny/31670318.html> [доступ 3.08.2023].

Дослідження

- Базов В.П., *Военні злочини: Навч. посібник*, «Юрінком Інтер», Київ 2008.
- Adamovych S., Mykutyń Y., Prystach L., Savetchuk N & Kozych I., *Prospects for Punishing Citizens of the Russian Federation for War Crimes in Ukraine in 2014–2022*, «Pakistan Journal of Criminology» 2023, vol. 15, no. 02.
- Ghorishi S., Niavarani S., Zamani S., *Non-applicability of Prescription to War Crimes during Iraq's War against Iran*, «Journal of Politics and Law» 2008, vol. 9 (5).
- Steenkamp C., *The Crime-Conflict Nexus and the Civil War in Syria. Stability*, «International Journal of Security and Development» 2017, no. 6 (1).